

REFORMÁCIÓ 500

Luther és a köztéri installáció esete

Somogyi Krisztina

2017. október 31-én lesz 500 éve annak, hogy Luther Márton Ágoston-rendi szerzetesként a wittenbergi kolostorban megfogalmazta kritikáját a katolikus egyház működésével szemben. Az utókor által 95 tételként emlegetett nagyhatású írást elküldte püspökének: ettől a naptól datáljuk a reformáció kezdetét, amely nemcsak a vallásra, hanem a kultúra egészére kihatott, így a bibliafordítások okán a nemzeti nyelvek fejlődését és a könyvnyomtatás elterjedését is eredményezte. Az évforduló alkalmából a Reformáció Emlékbizottság meghívásos pályázatot írt ki a Kálvin tér környékén elhelyezendő köztéri installáció létrehozására. A győztes tervet Szabó Levente építész és Polgárdi Ákos grafikus jegyzik.

Az elmúlt években számos fontos történelmi esemény évfordulója alkalmából fogalmazódott meg a tárgyiasult köztéri emlékezés igénye. Volt már ilyen ötletpályázat például az első világháború vagy az 1956-os forradalom kapcsán.

Nehéz és összetett kérdés, hogy a mai világban, amely képekkel, impulzusokkal túltelített, milyen alkotás képes magára vonni a figyelmet. A tapasztalat ugyanis azt mutatja, hogy akár monumentális méretű szobrok is gyakorlatilag észrevétlenek maradnak a városlakók körében. Márpedig a Reformáció 2017, az ünnepi év célkitűzése e hitvallás gondolatainak minél szélesebb körben történő tudatosítása. Több, különböző műfajú pályázatot is kiírt a szervező. Ezek között diákoknak szóló vetélkedő, digitális grafikai illusztrációk, videó- és fotóalkotások, irodalmi és tudományos pályázatok (és események) is vannak.

Kipróbált alkotók

A köztéri installációé több szempontból is különösen érdekes: egyfelől helyszíne a Kálvin tér, ami a kommunikáció szempontjából nemcsak azért jelent gondot, mert az évforduló a reformáció másik nagy alakjához, *Luther Márton*hoz, nem pedig *Kálvin János*hoz kötődik, hanem azért is, mert ebben a kifejezetten zajos, mozgalmas, sűrű és kontúrjai által kevésbé behatárolható városi közegben különösen komoly kihívás a figyelmet felkelteni. Szintén sajátossága a kiírásnak, hogy nem képzőművészek, hanem építészek és designerek körében találta meg a megoldást. *Pongor Soma*, *Szabó Levente* és *Pozsár Péter* építészek, akik mögött köztéri installációkat és közösségi eseményeket készítő team

dolgozik, vagy éppen az emlékezés kérdéskörével foglalkoztak behatóan már az elmúlt években.

Pongor Soma a Stúdió Nomád tagjaként a Design Terminál mentorprogramjában vett részt, bútorokkal számos fontos design központba eljutottak. Pozsár Péter és a Hello Wood fa installációi, workshopjai nemzetközi érdeklődés mellett zajlanak. Szabó Levente és a Hetedik Múterem építészeti munkásságát több díjjal ismerték el: a köztéri Gombáért és az ELTE Trefort-kerti épületén látható, „Az egyetem halottai” emlékműért a Budapesti Építész

Kamara nívódíját kapták, az emlékmű a Piranesi-díj dicséretét is elnyerte, Sopron Várkerületének megújításáért ICOMOS, majd idén Pro Architectura díjat kaptak. *Baróthy Anna* designer, szobrász, az S39 Hybrid Design Manufacturer alapítójaként is számos közösségi alkotás és építészettel közös mű létrehozója, a nagyközönség talán a Széll Kálmán téri új óra megalkotójaként ismeri a legjobban. *Bodóczy Antal* a vizuális kommunikáció felől érkezett az installációk és színházi alkotások közelébe.

E válogatásból egyértelmű, hogy a zsűri a kommunikációban sikeres fiatal épí-

Pongor Soma terve: A megújulás lendülete

Az oldalt szerkesztette a Budapesti Építész Kamara

tész- és designer-generáció kísérletező szellemétől reméli a nagyközönség megszólítását. Fontos, hogy nem állandó emlékhely készül, a program a jubileumi év időtartamára szól.

A négy beérkezett tervet *Halasi Rita Mária* kurátor, a MOME Ponton galériájának volt vezetője, *Wesselényi-Garai Andor*, építész, a soproni AMI elméleti intézetének docense, *Lőrincz Zoltán* művészettörténész, teológus, a Kaposvári Egyetem egyetemi tanára és *Szabó Tamás* Munkácsy-díjas szobrászművész, MMA tag értékelték.

Interaktív köztéri információs szalag

Baróthy Anna és alkotótársai szerint „a reformáció lényegét a személyesség, közvetlenség, jelenlét és párbeszéd” fogalmak összegezik. Elképzelésük a Kálvin teret egy évre Luther térré alakítja át, célja a reformációval kapcsolatos, hiányos tudás pótlása. „A vallási élettől eltávolodott városi emberek gyakran zavarba jönnek a Reformáció szó kapcsán. (Mi is történt? Hogy is volt? Miért is pont ekkor hiányoztam a töri órán?)” – teszik fel a kérdést a műleírásban, és jelzik: „A Luther téren nem ciki kérdezni. A célja pont ennek a zavarba ejtő kérdésnek a lebontása. Az installáción végigjárva megszerezhető az a gyorstalpaló tudás, aminek a birtokában feloldódva lehet bekapcsolódni az emlékvé további eseményeibe”

Az installáció „szalagot formáló elemekből, helyesebben pavilonokat formáló szalagokból áll. A szalagokon végig lehet pörögni, minden egyes darabjuk új információt és élményt nyújt. (...) A szalagok felületkezelt, rozsdásított és perforált acéllemezekből állnak. A lemezek kivágásain több helyen LED-ek és kijelzők fénye jön át.”

A felületen Luther arcképe és életútja jelenik meg: „a látottakat rögtön kommentelhetjük egy krétafalón. Az íráshoz szükséges fény a tetőpanelbe vágott Luther-rózsán keresztül érkezik.” Az installáció „gyorstanfolyamként” működik, „információzuhatként” kapjuk Luther 95 tézisét, a fontosabb fogalmakat. A 2. pavilonban „szembe kell nézni az ellenreformációval is.”

Az élményt az olvasáson túl headseten keresztül élvezhető hangzó anyag és infografika segíti, egy érintőképernyőn keresztül „lepcsizhatunk Lutherrel: a falba integrált kamera fotót készít rólunk és automatikusan beilleszt minket Luther mellé. Az érintőképernyőn megadott e-mail címünkre hamarosan megérkezik a fotó, amelyet akár profilképként is beállíthatunk a Facebookon az emlékvé ideje alatt...”

A Biblia mindenkéhez szól!

Bodóczy elképzelését dilemmák megfogalmazásával indítja: „Hogyan lehet úgy »beszélni« a reformációról, hogy közben ne sértsem a katolikus egyházat?” Kérdései az alkotás befogadhatóságával kapcsolatban is megfogalmazódnak: „Mit tudhatnak a reformációról a Kálvin téri járókelők? Egy köztéri, összetett tartalmakat, üzeneteket hordozó installáció befogadására mennyi idő szükséges? Mivel lehet lekötteni azt a közönséget is, amelynek a figyelme a közösségi médiumok intenzív használata miatt két-tő-négy mondat elolvasására kalibrálódott?”

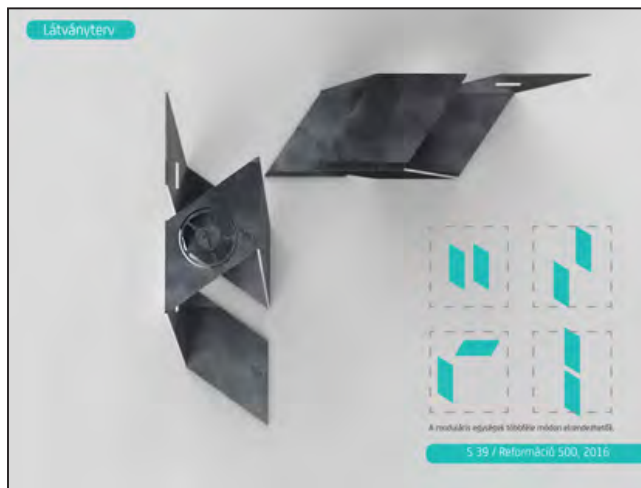
Olyan installációtervet készít, amelynek központi eleme a Biblia olvasása, mert a fordításban látja a Reformáció legfontosabb üzenetét. „Terveim alapját Luther Márton torgauai várkapolna fölszentelésén elhangzó szavai képezik, mi szerint: Urunk

maga szóljon hozzánk szent ígéje által, és mi is szóljunk hozzá imádságban és dicsőítő énekben. (...) Terveim szerint a Baross utca 2. szám előtti 5x5 méteres járdaszakaszt arra szeretném használni, hogy a járókelők maguk nyomtathassanak, és hazavihessenek részleteket a Bibliából. A Szentírás nem egy hagyományos könyv, a legtöbben részletenként, nem lineárisan haladva ismerjük meg. A Szentírást ugyanakkor könyv formájában vesszük a kezünkbe, ahol a lapok kitakarják egymást, és többnyire becsukott állapotában van jelen maga a tárgy az életünkben. Ezért van az is, hogy csak évek elteltével ismerkedhetünk meg egyes részleteivel. A könyvformátum feloldását kerestem, azt a megjelenési formát, ahol a Biblia teljes nyitottságában, a reformáció szellemiségének megfelelően, mindenki számára elérhető, kommunikáló spirituális médiumként, felületként mutatkozik. A kijelölt területen 14 db, padsorszerűen elhelyezett, egy irányba néző, két sort alkotó, pulpitushoz hasonlóan megdöntött olvasófelülettel rendelkező polc található. A megdöntött felületeken a Biblia teljes szövege olvasható. A teljes installáció fehér, a betűk mégis olvashatóak, mivel finoman kidomborodnak. A megdöntött felületek alján papír- és ceruzatartó található. A polcok oldalán egy felirat arra buzdítja a járókelőket, hogy átdörzsöléses (frottázs) technikával, mindenki vigyen haza egy számára érdekes, öt megszólító részletet. (...) A sorba rendezettség, az irányított figyelem, a környezettől való elválás a spirituális téralkotás eszköze. A dísztelenség, a Szentírás szövegének, tanításainak dominanciája ugyanakkor kimondottan a reformált egyházak liturgikus tereit kívánja idézni.”

Bodóczy Antal terve: A Biblia mindenkéhez szól!

Baróthy Anna terve: Interaktív köztéri installációs szalag

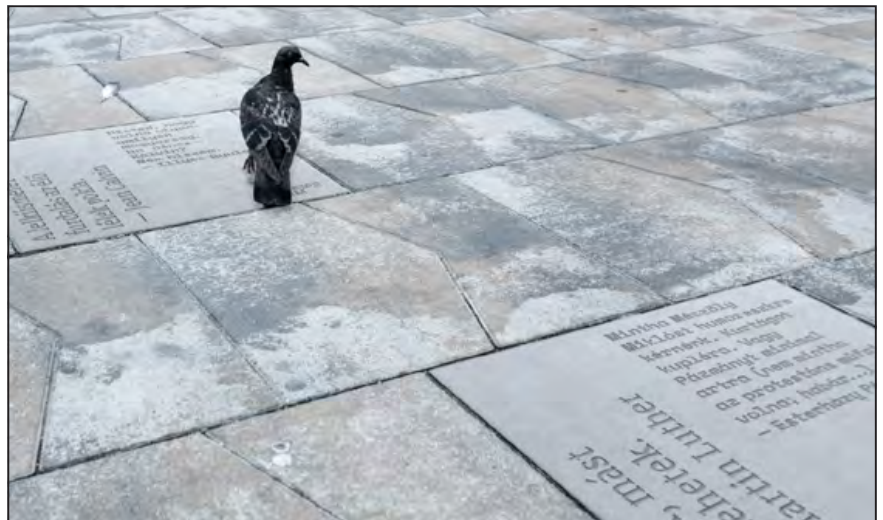

A nyertes elképzelés 95 darab finombeton anyagú, tipografizált szövegeket tartalmazó utcaő. Terv: Szabó Levente építész, Polgárdi Ákos tipográfus.

A megújulás lendülete

Pongor Soma egy ellentmondásból indítja érvelését. Véleménye szerint „az Evangélikus Egyház ünnepére” figyelemfelkeltő és informáló jellegű installációnak szükséges születni, amely azonban az egyház „szellemiségét és arculatát sugározza.” Ő is komoly kihívást lát a környezeti adottságokban: „A tervezett installáció átmeneti teret jelöl ki a forgalmas köztéren. Az installáció egy motívumból áll, ami egy körbefutó, tükröződő fémlemez, amely a különböző irányokból kaput formál, így engedve át a járókelőket a saját maga által formált térstruktúráján. A kapuk tükröződése vizuális játékot is eredményez: a tér távoli pontjai vagy épp az égbolt és a szűk utcaszakasz között teremt kapcsolatot, de ugyanakkor önmagunkkal is szembeállít, és a tükrök közt bolyongó emberek között is kapcsolatot teremt. A struktúra formálása és anyaghasználata asszociációkra épül. A boltíves kapuformák által határolt tér emlékeztethet szakrális térre vagy templomra. A kapu motívuma jelentheti az új kezdetet, a belépés és az áthaladás pedig a befogadás-

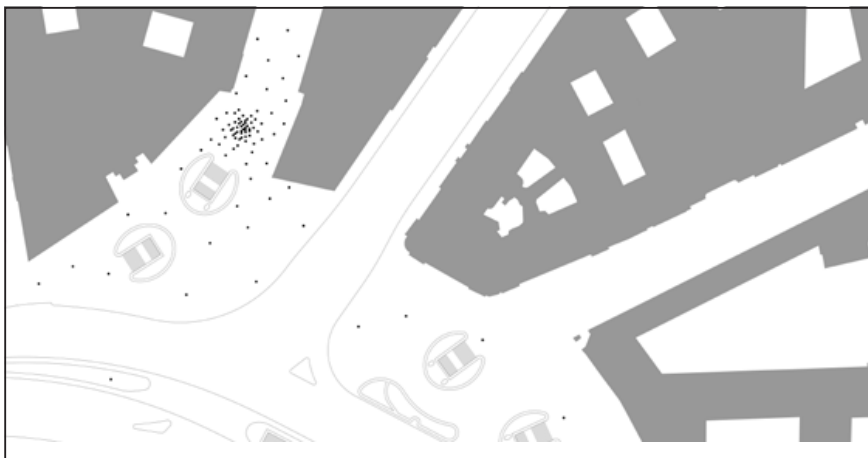
A pályázati látványterv érzékeltesen láttatta a tervezett állapotot

ra, állapotváltozásra utal. (...) Az öt kapu szimbolikusan a reformáció öt évszázadát jelöli, valamint reflektál az evangélikusok szimbólumára, az ötszirmú Luther-rózsára.”

A kapuk felületén szövegek helyezkednek el, sötétedés után LED-es megvilágítást kapnak.

Tipografizált utcaökök

A nyertes terv vitathatatlanul a legszeszettebb és a témával legmélyebben foglalkozó pályamű, amely a Reformáció jelenségét komplex módon, a magyar kultúra felől is értelmezi. „A reformáció legnagyobb hatása a magyar kultúra

A Kálvin téri epicentrumtól indítva, az emlékezet kövek nagyobb területen szétszóródva jelennek meg

Kettős idézetek: Luther tézisei mellé magyar gondolatok párosulnak

A valóságot imitáló: az emlékezet utcakövei a K-kövek és csatornafedek közegében

fejlődésére – elsősorban Sylvester János Újszövetség-fordítása, majd a Károli-biblia nyomán – a magyar nyelv, később a magyar irodalmi nyelv térnyerése, megtermékenyítése. A vízsolyi Biblia épp ezért nem csupán egyháztörténeti, hanem magyar kultúrtörténeti szempontból is kimagasló jelentőségű teljesítmény. Ahogy bizonyos szempontból a reformáció maga is egy tángan értelmezett nyelv-reform, számtalan textuális gesztus (kritika, prédikáció, újrafordítás) kritikus tömege, úgy a mi installációnk eszköze is maga a nyelv, a szöveg, a magyar szavak."

A nyertes felvetés mindenkire, de különösen a fiatalokhoz kíván szólni, ezért a helyszín adottságaiban lát előnyöket is miközben jelzi, hogy a mozgalmas helyzet nem kedvez „a kiemelkedő, műtárgyszerű, háromdimenziós installációknak”, sőt akadályként és balesetveszélyes elemként tekint rájuk. „A Kálvin tér kijelölt sarka, a Baross utca 2. szám előtti terület fontos és jó helyszín. Kézenfekvő kapcsolódásán túl a hazai reformátusság budapesti főtemplomának névadó helyszínéhez, kiváló abból a szempontból is, hogy nagy forgalmat bonyolít le, amely forgalom jelentős része fi-

atalokból, szórakozónegyedbe ill. egyetemi óráikra, könyvtárba igyekvőkből áll. Noha az installáció nyilvánvalóan mindenkié, talán ennek a generációnak a megszólítása a legfontosabb."

A javasolt jelenlét ezért az utca felületébe épül bele, szimbolikus értelemben a hétköznapi sávján marad. „95 db 50×50×8 cm-es finombeton lapot öntünk, amelyek – utalva Luther első gesztusára – pont 95 db, a megjelölt helyszín környezetéből kiemelt ún. K-kő helyére illeszthetők. E betonelemek felületébe minden esetben két idézet kerül kiöntésre, a nagy reformátoroktól (Luthertől, Kálvintól, Zwinglitől, Melanchtontól és társaiktól) származó egy-egy gondolat és egy magyar, a lehető legtágabban értelmezett reformáció-vonatkozású idézet. A két szöveg (egyetemes és magyar, szakrális és világi) együttesen fejezi ki a reformáció globális és lokális hatását. (...) Az interakciót erősíti, hogy a kiválasztott idézetek egyike sem haladja meg egy átlagos sms vagy tweet hosszúságát, más szóval az installáció alkalmazkodik napjaink figyelemhiányos, rohanó befogadójához."

Az elképzelés szépsége, hogy az emlékezést kiterjeszti mind térben, mind időben, ehhez a virtuális világon keresztül jut el. „A 95 kő beillesztése a Kálvin téri-Baross utcai burkolatba azonban csak a kezdet. Az átadás pillanatában – az installáció integráns részét képező webes felületen keresztül (www.reform500.hu, ahol valamennyi szöveg, forrásmagyarázatokkal, a betonelemeket mutató térképpel, stb. feltüntetésre kerül) el kell indítani az installáció eszmeiségének megosztását. Elképzelésünk szerint a 95 elem mindegyike „örökbe fogadható” lenne, amelyeket az egy év leteltével a burkolatból kivéve (helyükre a gondosan féltetett K-kő elemeket visszahelyezve), az ország bármely pontján, településeinek közterein el lehetne helyezni előzetes jelentkezés és vállalás alapján. Az egy év leteltével az ország 95 pontján maradandóan feláll az az emlékmű, mely immár az emlékévre magára is utal, arra is emlékezik. Ami egy évig a fővárosi Kálvin tér, az az egy év leteltével az ország maga lenne: az installáció helyszíne."

Szabó Levente építész és Polgárdi Ákos grafikus munkája tehát olyan tipografizált utcaköveket vizionál, amelyek az emlékezést belesimítják a környezetbe. 2017 áprilisától – amikor „kiépül” a Luther tér” – jártában-keltében itt mindenki találkozhat majd az Írással.

Az alkotás sikerét persze az olvasat gazdagsága és az emlékezés adja majd meg, de ez már nem rajtuk múlik. ●